

Erasmus + projekts

VET3D

3D MĀCĪBU DIMENSIJAS PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ

Valstu ziņojumi par profesionālās izglītības un apmācības pamatprasmēm un mīksto prasmju modeli profesionālo skolu studentiem

Secinājumi no Latvijas

I. *Valsts profils*

Valstu profila apraksts:

Latvijas Republika (Latvijas Republika) ir Ziemeļeiropas Baltijas reģiona valsts. Tā ir viena no Baltijas valstīm, un tā robežojas ar Igauniju uz ziemeļiem, Lietuvu uz dienvidiem, Krieviju uz austrumiem, Baltkrieviju uz dienvidaustrumiem, un tai ir jūras robeža ar Zviedriju uz rietumiem. Latvija aptver platību 64,589 km² (24,938 sq mi), iedzīvotāju skaits ir 1,9 miljoni. Tās galvaspilsēta un lielākā pilsēta ir Rīga. Latvieši pieder pie baltiešu etno-lingvistiskās grupas un runā latviešu valodā, viena no vienīgajām divām izdzīvojušajām Baltijas valodām.

Karogs:

Teritorija:

Latvija aptver platību 64,589 km² (24,938 sq mi), iedzīvotāju skaits ir 1,9 miljoni.

Oficiālā valsts valoda: latviešu

II. *Profesionālās izglītības (PI) situācija Latvijā numuros*

PI situāciju valstī ietekmē tādi ārēji faktori kā 1) demogrāfija un 2) ekonomikas un darba tirgus rādītāji un 3) nodarbinātības politika, kas attiecas uz PI.

Iedzīvotāju skaits pēdējo divu desmitgažu laikā ir samazinājies nelabvēlīga dabas pieauguma un cilvēku emigrācijas dēļ, meklējot darbu ārzemēs. Lai gan pensionēšanās vecuma cilvēku īpatsvars nedaudz palielinājās no 21,1% 2010. gadā līdz 22,5% 2018. gada sākumā, darbspējīgā vecuma iedzīvotāju skaits ir samazinājies no 64,7% līdz 61,7%. Tajā pašā periodā nedaudz palielinājies to iedzīvotāju īpatsvars, kuri ir darbspējīgā vecumā (no 14,2% līdz 15,8%). Tomēr saskaņā ar Eurostat prognozēm, ņemot vērā iedzīvotāju novecošanos, sagaidāms, ka vecuma atkarības koeficients palielināsies no 29,5% 2015. gadā līdz 65,7% Demogrāfiskās izmaiņas ietekmē profesionālo izglītību un ir izraisījušas profesionālās izglītības iestāžu tīkla pārkārtošanos: valsts pārvaldīto profesionālās izglītības skolu skaits ir samazinājies no 58 gadiem 2010. gadā līdz 21 mācību gadam 2018. gadā. Lai paaugstinātu profesionālās izglītības kvalitāti un efektivitāti, daudzi mazie pakalpojumu sniedzēji tika apvienoti reģionālajos profesionālās izglītības kompetences centros, piedāvājot plašu kvalifikāciju un citu pakalpojumu klāstu. Pašvaldības integrētajās vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs apvienoja vairākus sniedzējus.

Ekonomiskās krīzes laikā IKP samazinājās par 25%. Kopš 2009. gada beigām ir atsākusies izaugsme. No 2011. līdz 2013. gadam ekonomika strauji paplašinājās – vidēji par 4,4% gadā. Tā bija viena no straujākajām augām ES. Nelabvēlīgās ārējā tirgus vides dēļ (zems pieprasījums dažās tirdzniecības partnervalstīs) IKP pieaugums 2014. -16. gadā bija lēnāks, bet 2017. gadā atkal sasniedza 4,5%. Līdz ar ekonomiskās situācijas uzlabošanos pozitīvas tendences vērojamas arī darba tirgū – bezdarba samazināšanās un nodarbinātības līmeņa pieaugums. Tomēr pieaugums ir palēninājies, jo ekonomikas izaugsme galvenokārt balstās uz produktivitātes pieaugumu, bet mazāk uz darbinieku skaita pieaugumu (Ekonomikas ministrija, 2018c).

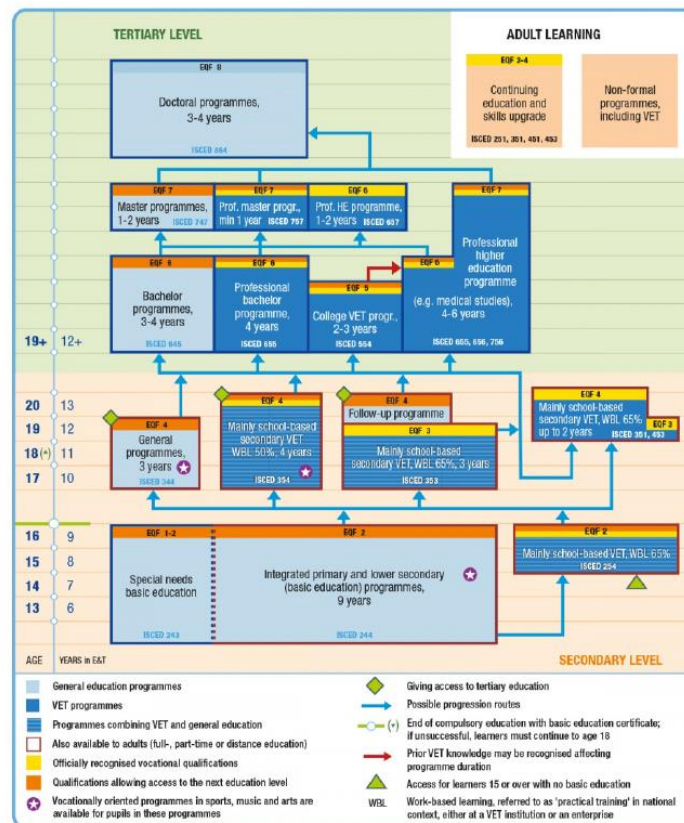
Bezdarba līmenis ir atkarīgs no izglītības līmeņa. Krīzes laikā ir palielinājusies plaša, jo nekvalificēti darba ņēmēji ir vairāk pakļauti bezdarba riskam. 2017. gadā bezdarba līmenis cilvēkiem ar zemu (ISCED 1. un 2. līmenis) un vidēja līmeņa

kvalifikāciju (ISCED 3. un 4. līmenis) joprojām bija augstāks nekā pirmskrīzes gados.

Saskaņā ar Valsts nodarbinātības dienesta (Nodarbinātības valsts aģentūra, Nodarbinātības valsts aģentūra, NVA) datiem jauniešu (vecumā no 15 līdz 24 gadiem) īpatsvars reģistrēto bezdarbnieku kopskaitā ir pakāpeniski samazinājies no 14,3% 2010. gadā līdz 6,6% 2018. gadā. Jaunāko PI absolventu nodarbinātības līmenis (1) palielinājās no 71,5% 2014. gadā līdz 74,8% 2016. gadā, bet pēc tam samazinājās līdz 69,1% 2017. gadā.

Izglītības līmenis Latvijā tradicionāli ir augsts (7. attēls). 2017. gadā iedzīvotāju skaits vecumā līdz 64 gadiem ar vidējo izglītību, tostarp profesionālo izglītību (ISCED 3. un 4. līmenis) bija 54,8%, un tas ir astoņi visaugstākais ES, apsteidzot Čehiju, Slovākiju, Poliju, Horvātiju, Ungāriju, Rumāniju un Vāciju. To iedzīvotāju īpatsvars, kuriem ir augstākā izglītība (30%), ir lielāks nekā ES-28 vidējais rādītājs (27,9%). To personu īpatsvars, kuru kvalifikācija ir zema vai nav (ISCED 0. –2. līmenis), ir 15,2% – piektais zemākais ES, apsteidzot Lietuvu, Čehiju, Poliju un Slovākiju. No 2010. līdz 2017. gadam bija vērojams profesionālās izglītības studentu skaita samazinājums par 19% (neskaitot augstāko izglītību). Tas ir mazāk nekā vispārējai izglītībai (32% samazinājums) vidējā līmenī (CSB, 2018). Pieaugušo (vecumā no 25 gadiem un vairāk) īpatsvars profesionālajā izglītībā kopš 2011./18. gada ir dubultojies un sasniedzis 12% no kopējā profesionālās izglītības iedzīvotāju skaita 2017./18. gadā. Tas atspoguļo mainīgās darba tirgus vajadzības un paplašināto izglītības iespēju piedāvājumu cilvēkiem vecumā no 25 gadiem +, ko atbalsta ESF fondi. Pēdējos gados uzņemto profesionālās izglītības studentu sadalījums starp studiju jomām ir tikai nedaudz mainījies. Populārākās programmas 2017. gadā bija inženierzinātnēs, ražošanā un būvniecībā (35%), humanitārajās un mākslas (12%), sociālajās zinātnēs, uzņēmējdarbībā un jurisprudencē (11%). Tradicionāli mazākā daļa ir iekļauta veselības un labklājības (7%), dabaszinātņu, matemātikas un informācijas tehnoloģiju (6%) un lauksaimniecības (4%) programmās.

Attēlā ir aprakstīta PI izglītības sistēmā.

Avots: Cedefop un ReferNet Latvia, 2019

Izglītības sistēma ietver:

- a) pirmsskolas izglītība (ISCED 0. līmenis);
- b) integrēta pamatskolas un vidusskolas izglītība (ISCED 1. un 2. līmenis) (turpmāk tekstā - pamatizglītība);
- c) vidējā izglītība (ISCED 3. un 4. līmenis) (turpmāk tekstā – vidējā izglītība);
- d) augstākā (augstākā) izglītība (ISCED 5., 6., 7. un 8. līmenis).

Pirmsskolas izglītība piecus līdz sešus gadus veciem bērniem ir obligāta. Tam seko deviņi

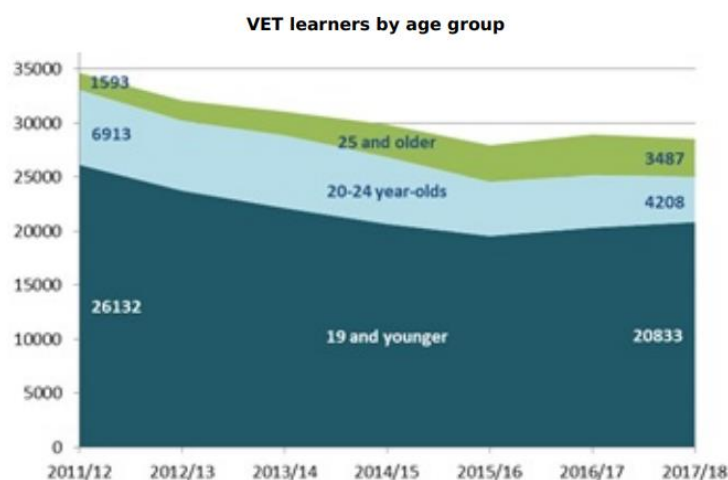
obligātās pamatizglītības gadi un neobligātās vidējās izglītības trīs gadi. Pamatizglītība galvenokārt ir vispārēja, tomēr profesionālā izglītība tiek piedāvāta izglītojamiem ar garīgu invaliditāti vai bez pamatizglītības. Vidējo izglītību var iegūt vispārējās vai profesionālās programmās. Augstākā (terciārā) izglītība ietver gan

Finansē Eiropas Savienība. Izteiktie viedokļi ir tikai autora/u viedokļi, un tie ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Eiropas Izglītības un kultūras izpildāģentūras (EACEA) viedokļus. Ne Eiropas Savienība, ne EACEA nevar būt par tām atbildīga.

akadēmiskās, gan profesionālās studiju programmas. Latvijas kvalifikācijas ietvarstruktūrai (LQF) ir astoņi līmeņi, kas atbilst Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūrai (EQF) (Ministru kabinets, 2017).

Lielākā daļa profesionālās izglītības sniedzēju ir valsts, kas vairumā gadījumu ir Izglītības un zinātnes ministrija. Citas ministrijas ir atbildīgas par kultūra, labklājība un interjers. Ir arī profesionālās izglītības skolas, ko izveidojušas (vai pārņēmušas no valsts) pašvaldības un privātpersonas.

PI apguvēji skaitļos:

Avots: Cedefop un ReferNet Latvia, 2019

Parasti PI ir vairāk vīriešu (vidējā izglītība 58,8%), izņemot pēcvidusskolas līmeni. No izglītības un apmācības priekšlaicīgi pārtraukušo personu īpatsvars ir samazinājies no 14,3% 2009. gadā līdz 8,3% 2018. gadā. Tas ir zemāks par valsts mērķi 2020. gadam, proti, ne vairāk kā 10% un ES 28 vidējais rādītājs 10,6%.

Pieaugušo (vecumā no 25 gadiem un vairāk) īpatsvars profesionālajā izglītībā kopš 2011./12. gada ir divkārtšojies un sasniedzis 12% no kopējā PI iedzīvotāju skaita 2017./18. gadā. Tas atspoguļo mainīgās darba tirgus vajadzības un dažādās izglītības iespējas cilvēkiem vecumā līdz 25 gadiem, ko atbalsta ESF fondi.

Pāreja uz augšējo otršķirību nav obligāta, tomēr Latvijas iedzīvotājiem augstākais vidusskolas absolvēšanas līmenis sasniedz 90%, kas ir virs OECD vidējā rādītāja

87% (OECD, 2018). Vidējā izglītība sākas 16 gadu vecumā un ietver trīs gadus ilgu vispārējo izglītību vai divus līdz četrus gadus ilgu profesionālo izglītību, un tā beidzas ar pēdējo eksāmenu. Sekmīgiem studentiem vispārējā izglītībā un profesionālajā (četrus gadu programmā) trasē tiek piešķirts sertifikāts, kas ļauj viņiem iestāties terciārajā izglītībā. Sekmīgie profesionālās izglītības studenti saņem profesionālo kvalifikāciju savā profesionālās izglītības diplomā. Profesionālie studenti, kas pabeiguši trīs gadu programmu, var iegūt augstāko izglītību ar nosacījumu, ka viņi atbilst ceturtajam “tilta” gadam. Valdība ir uzraudzījusi uzņemšanu vispārējā izglītībā, salīdzinot ar profesionālo izglītību un apmācību (PI), kā rādītāju Izglītības attīstības pamatnostādņēs (Attēls “Iekļaušanās vispārējā un profesionālajā vidējā izglītībā Latvijā”), un tās mērķis ir līdz 2020. gadam vienādot līdzdalības līmeni starp vispārējām un profesionālajām programmām (Eurydice, 2019).

	Number of students in upper secondary education			Percentage	
	General education (grades 10-12)	VET (grades 10-12)	Total (grades 10-12)	General education (grades 10-12)	VET (grades 10-12)
2015-2016	37 236	23 010	60 246	61.81%	38.19%
2016-2017	37 487 (+251)	23 591 (+581)	61 078 (+832)	61.38%	38.62%
2017-2018	37 179 (-308)	23 646 (+55)	60 825 (-253)	61.12%	38.88%

Attēls “Adrese vispārējās un profesionālās vidējās izglītības iestādēs Latvijā”

Avots: avots: *ESAO prasmju stratēģijas ziņojums par 2019. gadu*

PI skolu tīklu veido 46 PI skolas, kas nodrošina PI vidusskolu (dati 2018./19. mācību gada sākumam). Lielākā daļa PI skolu ir valsts pakļautībā, tostarp Izglītības un zinātnes ministrijas un Kultūras ministrijas pārziņā. Dažas ir privātas un pašvaldības (attēls zemāk).

Distribution of vocational education institutions by responsible body or institution, 2018/2019						
	Higher education institution	Professional basic and secondary education institution			General education institution	Total
	College	Vocational school (EQF 3) (Arodizglītības iestāde)	Vocational education competence centre (VECC)	Vocational secondary school (EQF 4)	General education school	
Ministry of Education and Science	5	1	17	4		27
Ministry of Interior Affairs	1					1
Ministry of Culture			4	6		10
Ministry of Welfare				1		1
Ministry of Health	1					1
Legal or natural person	4			8		12
Municipality			1	5	2	8
Total:	11	1	22	24	2	60

PI iestāžu sadalījums pa atbildīgajām struktūrām vai iestādēm

Avots: avots: ESAO prasmju stratēģijas ziņojums par 2019. gadu

Kopš 2011. gada profesionālās izglītības sistēmā Latvijā ir notikusi liela pāreja no ļoti centralizēta modeļa uz elastīgāku modeli, kura mērķis ir veicināt sadarbību starp vietējiem darba devējiem un skolām. Tā kā skolēnu skaits samazinās, nodrošinājums ir konsolidēts, ievērojami samazinot PI skolu skaitu. Kopš 2009. gada lielākās arodskolās – tās, kurās ir vairāk nekā 500 audzēkņu ārpus Rīgas un vairāk nekā 800 studentu Rīgā –, kas atbilst īpašām kvalitatīvām un kvantitatīvām prasībām, var kļūt par profesionālās izglītības kompetences centriem (VEC), tādējādi veidojot reģionālos PI “centrus”. Šīs VEC nodrošina profesionālās vidējās izglītības programmas, veic ārpus formālās izglītības iegūto profesionālo prasmju validēšanu un darbojas kā reģionālie metodiskie centri, veidojot ciešas attiecības ar darba devējiem, nosakot nozares pieprasījuma prasmes un nodrošinot tālākizglītību (ESAO, 2016). Koledža varētu iegūt VECC statusu arī tad, ja tā īsteno PI vidējās izglītības programmas un atbilst turpmākiem kritērijiem. 2018./19. mācību gadā 23 profesionālās izglītības iestādēm bija piešķirts VECC statuss

PI sistēmu reglamentē šādas valsts iestādes:

- 1) Ministru kabinets (Ministru kabinets) nosaka profesionālās izglītības politiku un stratēģijas, kā arī nosaka kārtību, kādā izstrādā profesionālās izglītības standartus, organizē /app tālākizglītības sistēmu un profesionālās kvalifikācijas eksāmenus. Tajā

Finansē Eiropas Savienība. Izteiktie viedokļi ir tikai autora/u viedokļi, un tie ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Eiropas Izglītības un kultūras izpildāģentūras (EACEA) viedokļus. Ne Eiropas Savienība, ne EACEA nevar būt par tām atbildīga.

arī reglamentēti PI nodrošināšanas obligātie dokumenti, obligāto profesiju standartu saraksts, nozaru ekspertu padomju darbība, eksaminācijas centra kvalitātes nodrošināšana, noteikti kritēriji valsts atzītu kvalifikāciju izsniegšanai un ārvalstu kvalifikāciju atzīšanai, noteikts cenrādis neformālās un neformālās izglītības validēšanai;

- 2) Izglītības un zinātnes ministrija (MoES) izstrādā profesionālās izglītības pamatnoteikumus. Ministrija ierosina piešķirt līdzekļus no valsts budžeta un finansē tās izveidotos profesionālās izglītības sniedzējus;
- 3) citas ministrijas (kultūra, labklājība un interjers) izstrādā priekšlikumus līdzekļu piešķiršanai to pārziņā esošo profesionālās izglītības skolu finansēšanai un organizē pedagogu turpmāko profesionālo attīstību;
- 4) Valsts izglītības centrs (Valsts izglītības satura centrs, VISC) MoES pārraudzībā izstrādā pamata, vidējās un turpināmās profesionālās izglītības, profesionālās pilnveides un profesionālās izglītības saturu;
- 5) Valsts izglītības kvalitātes dienests (Izglītības kvalitātes valsts dienests, IKVD) MoES licenču vispārējās un profesionālās izglītības programmu pārraudzībā (EQF 1. līmenis – tas arī nodrošina profesionālās (izņemot profesionālo augstāko izglītību) izglītības kvalitāti, koordinē neformālās un neformālās izglītības validēšanu (EQF 2.–4. līmenis) un kopš 2013. gada koordinē kopējās Eiropas kvalitātes nodrošināšanas PI jomā (EQAVET) īstenošanu Latvijā;
- 6) Valsts izglītības attīstības aģentūra (Valsts izglītības attīstības aģentūra, VIAA) MoES pārraudzībā veicina izglītības politikas (tai skaitā tālākizglītības) izstrādi un īstenošanu, darbojoties kā sadarbības iestāde, kas iesaistījusi ES fondu vadībā un ex post uzraudzībā, ieviešot ES programmas, atbalstot karjeras izglītības politikas attīstību, organizējot valsts līmeņa profesionālās meistarības konkursus un nodrošinot dalību starptautiskos konkursos. Kopš 2014. gada VIAA koordinē četru valstu ekspertu darbības, kurus izvirzījušas MoES, lai veicinātu Eiropas kredītpunktu sistēmu PI (ECVET) un atvieglotu tās ieviešanu Latvijā;
- 7) Labklājības ministrija (Labklājības ministrija, MoW) ir atbildīga par darba tirgus politikas attīstību, tostarp mācību intervencēm;

Finansē Eiropas Savienība. Izteiktie viedokļi ir tikai autora/u viedokļi, un tie ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Eiropas Izglītības un kultūras izpildaģentūras (EACEA) viedokļus. Ne Eiropas Savienība, ne EACEA nevar būt par tām atbildīga.

- 8) Valsts nodarbinātības aģentūra (Nodarbinātības valsts aģentūra, NVA) MoW uzraudzībā īsteno darba tirgus politiku, tostarp programmas bezdarbniekiem;
- 9) pašvaldības piedalās profesionālās izglītības īstenošanā, pārvaldot pašas savas skolas. Tās veicina uzņēmējdarbības attīstību savā teritorijā, sadarbojas ar darba devēju organizācijām un palīdz studentiem atrast darba vietas.

Starp tām ir arī sociālais dialogs un stratēģiskā sadarbība, Nodarbinātības padome, Garīgo nozaru ekspertu padome, Collegial Advisory iestādes – konvencijas, kas izveidotas katrā profesionālās izglītības iestādē kopš 2015. gada un ir iesaistītas PI sistēmu plānošanā un prognozēšanā.

III. Valstu ziņojumi un valstu politika attiecībā uz PI sistēmu

Izstrādāt nodarbinātības politiku ir Labklājības ministrijas kompetencē.

2015. gadā valdība apstiprināja Intengējošās nodarbinātības pamatnostādnes 2015.-20. gadam (Ministru kabinets, 2015. gads), lai atvieglotu iekļaujošas darba tirgus politikas izveidi; tādējādi, izmantojot pilnu cilvēkresursu potenciālu Latvijā, tostarp samazinot bezdarba sociālās sekas, atbalstot bezdarbnieku atgriešanos darba tirgū un maksimāli palielinot to cilvēku uzturēšanās ilgumu darba tirgū, kuri pārstāv sociālās atstumtības riskam pakļautās grupas, kā arī uzlabojot darba vietu kvalitāti. Šo pamatnostādņu mērķis ir nodrošināt, lai ilgtermiņa bezdarba līmenis līdz 2020. gadam un ilgtermiņā būtu mazāks par 15% no kopējā bezdarbnieku skaita un 2,5% no visiem ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. Pamatnostādnēs ir paredzētas plašākas mācību iespējas un pasākumi, lai palīdzētu bezdarbniekiem un darba meklētājiem uzsākt savu uzņēmējdarbību.

Izglītības politikas prioritātes, ko formulējusi Izglītības un zinātnes ministrija izglītības attīstības pamatnostādnēs 2014.-20. gadam (Saeima, 2014), paredz ciešu sadarbību ar nodarbinātības nozari. Lai veicinātu nodarbinātību, profesionālās skolas aktīvāk iesaistās attiecīgo politiku īstenošanā. Saskaņā ar tiesību aktiem par bezdarbnieku un darba meklētāju atbalstīšanu (Saeima, 2002. gads) Labklājības ministrija sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju nodrošina profesionālo izglītību, profesionālās orientācijas un izaugsmes iespējas, kā arī profesionālo izaugsmi bezdarbniekiem un darba meklētājiem. Tās piedāvā arī

neformālu izglītību un kursus (pašnodarbinātajiem), kuri ir pakļauti bezdarba riskam. Abas ministrijas strādā pie nodarbinātības politikas uzlabošanas un atbalsta bezdarbnieku/darba meklētāju/(pašnodarbināto) iesaistīšanu mācībās, izmantojot valsts un ES līdzfinansētus projektus.

Atbilstoši grozījumiem Profesionālās izglītības likumā (Saeima, 1999a) un atbilstošiem noteikumiem (Ministru kabinets, 2005a) profesionālās izglītības un profesionālās kvalifikācijas sertifikātos būtu jāiekļauj attiecīgais LQF līmenis kopš 2017. gada.

Sākotnējo profesionālo izglītību regulē valsts. **Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2014. -20. gadam** (Saeima, 2014. gads) noteiktas politikas prioritātes – profesiju standartu izstrāde, modulāras profesionālās izglītības programmas un mācekļības veida shēmas ieviešana (nacionāli dēvētas par “uz darbu balstītām mācībām”) – ko atbalsta ESF projekti. **Profesionālās izglītības likums (Saeima, 1999a) paredz tiesību normas un nosaka trīs profesionālās izglītības līmeņus:**

- a) pamata profesionālā izglītība;
- b) vidējo profesionālo izglītību;
- c) profesionālā augstākā izglītība;
- d) pirmā līmeņa profesionālā augstākā (koledžas) izglītība;
- e) otrā līmeņa profesionālā augstākā (universitātes) izglītība.

IV. *PI finansējums (valsts un starptautiskais)*

Lielākā daļa profesionālās izglītības sniedzēju ir valsts, kas vairumā gadījumu ir Izglītības un zinātnes ministrija. Citas ministrijas ir atbildīgas par kultūra, labklājība un interjers. Ir arī profesionālās izglītības skolas, ko izveidojušas (vai pārņēmušas no valsts) pašvaldības un privātpersonas.

Profesionālās izglītības finansēšanas kārtību nosaka Izglītības un profesionālās izglītības likums (Saeima, 1998; 1999a). Izglītības iestādes tiek finansētas no valsts budžeta, pašvaldības budžeta vai privātā finansējuma atbilstoši to īpašumtiesībām.

Valsts budžeta piešķirumi profesionālās izglītības programmām tiek aprēķināti par vienu izglītojamo.

Saskaņā ar Eurostat datiem izglītības budžets ir samazinājies no 6,7% no IKP 2009. gadā līdz 5,5% 2016. gadā [9] (ES-28 attiecīgi no 5,3% 2009. gadā līdz 4,7% 2016. gadā). Izglītības un zinātnes ministrijas pārziņā esošo profesionālās izglītības iestāžu budžets palielinājies no 54,07 miljoniem eiro 2011. gadā līdz 70,36 miljoniem eiro 2018. gadā (Saeima, 2017), turklāt PI sistēmas attīstībai piešķirti arī citi līdzekļi (tai skaitā ES fondi). Piemēram, 2009. -15. gadā 163,6 miljoni eiro un 2016. -23. gadā 89,07 miljoni eiro ieguldīti iekārtu un infrastruktūras modernizācijā. Arī skolas savu darbību finansēšanai izmanto savus ieņēmumus.

V. *Stimuli PI studentiem, izglītības sniedzējiem un uzņēmumiem*

Pedagogu algas valsts un pašvaldību izglītības iestādēs (ieskaitot preshobus) tiek maksātas no valsts budžeta. Pašvaldības var papildināt pedagogu algas. Privātskolām, kas īsteno akreditētas pamatizglītības, vidējās un augstākās izglītības programmas, valsts var finansēt arī skolotāju algas. Ir fiksētas un nefiksētas izmaksas (Ministru kabinets, 2007), ko sedz valdība, piemēram:

- pabalsti (stipendijas);
- studentu uzturēšanās uzturēšana;
- rehabilitācijas un ēdināšanas pakalpojumi izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām;
- izglītība un sporta pasākumi kultūras jomā;
- praktiskās apmācības uzņēmumos;
- nelaimes gadījumu apdrošināšana praktiskai apmācībai uzņēmumos;
- darbinieku alga (darba alga un darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas).

2014. -20. gadā darbības programma “Izaugsme un nodarbinātība” atbalsta darbinieku prasmju attīstību pēc uzņēmumu pieprasījuma, lai veicinātu inovāciju ieviešanu uzņēmumos. Dažādu nozaru asociācijas īsteno ES fondu līdzfinansētos darbinieku apmācības projektus.

PI studenti

Finansē Eiropas Savienība. Izteiktie viedokļi ir tikai autora/u viedokļi, un tie ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Eiropas Izglītības un kultūras izpildaģentūras (EACEA) viedokļus. Ne Eiropas Savienība, ne EACEA nevar būt par tām atbildīga.

Sākotnējās profesionālās izglītības pievilcība un priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas mazināšana ir valsts politikas prioritātes.

Atšķirībā no vispārējās izglītības studentiem profesionālās izglītības studenti saņem ikmēneša pabalstu atbilstoši valdības noteikumiem par stipendijām (Ministru kabinets, 2004. g.). Skolēni valsts profesionālās izglītības programmās saņem valsts pabalstu, kas ir no 10 līdz 150 eiro mēnesī atkarībā no snieguma. Bāreņi/bērni bez vecāku gādības (nav aprūpes iestādēs vai audžuģimenēs) un labākie izpildītāji studijās vai skolas sociālajās aktivitātēs saņem lielāku pabalstu.

No 17 līdz 29 gadus veciem jauniešu garantijas iniciatīvas īso programmu studentiem ir iespēja saņemt ESF līdzfinansētas stipendijas mēnesī līdz 70-115 eiro. Nodokļu atvieglojumi privātpersonām ir pieejami un regulējami arī likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" (Saeima, 1993). Likums tika grozīts, lai no 2017. gada janvāra ieviestu nodokļu atbrīvojumu mācekļa stipendijām, kas nepārsniedz EUR 280 mēnesī.

Terciārās (arī profesionālās) izglītības studenti var pieteikties divu veidu studijām

aizdevumi mācību maksas un dzīves izdevumu segšanai. Aizdevumus piedāvā izvēlētas bankas (vai citas kredītiestādes), un tie ir valsts garantēti (Saeima, 1995).

Latvijas Darba devēju konfederācija sākusi valsts līmeņa ESF projektu (2017-23) par profesionālās izglītības studentu iesaistīšanos mācekļa praksē un darbā iekārtošanā. Uzņēmumi, arodkolas un audzēkņi, īstenojot projektu, saņem finansiālu atbalstu.

Uz darbu balstīta mācīšanās (WBL) Latvijā ir salīdzinoši jauns jēdziens.

Pirms WBL pilotprojekta sākuma 2014./2015. gadā profesionālā izglītība Latvijā bija galvenokārt skolā bāzēta, ar praktiskās mācīšanās periodu vismaz 960 stundas uzņēmumā, beidzoties profesionālajai programmai (OECD, 2016). Nesen ieviestā uz darbu balstītā mācību pieeja paredz, ka PI students, sākot no pirmā mācību gada (ja iespējams), saskaņā ar individuālo mācību plānu

uzņēmumā iztērēs vismaz 25% no PI programmas. Starp uzņēmumu un studentu tiks noslēgts arī darba līgums vai līgums par stipendiju. Nesenā darba devēju aptauja, ko veica LDDK, parādīja arvien lielāku gan darba devēju, gan studentu atbalstu dalībai uz darbu balstītā izglītībā (Cedefop, 2018). Lai atvieglotu uz darbu balstītu mācīšanos, Latvija izveidoja tiesisko regulējumu WBL organizēšanai un ieviešanai, kas nosaka iesaistīto pušu (galvenokārt WBL sniedzēju, VET skolu, nozaru ekspertu padomju un studentu) tiesības un pienākumus. Ministru kabineta noteikumi nosaka, ka studentiem SASKAŅĀ ar līgumu ar uzņēmumu ir jāsaņem stipendija vai alga.

Stimuli uzņēmumiem palielināt līdzdalību PI nodrošināšanā

Latvijas Darba devēju konfederācija sākusi valsts līmeņa ESF projektu (2017-23) par profesionālās izglītības studentu iesaistīšanu mācekļa praksē un darbā iekārtošanā. Uzņēmumi, arodskolas un skolēni saņem finansiālu atbalstu, kamēr daļa no projekta. Galvenie stimuli uzņēmumiem nodrošināt mācekļību ir šādi:

- iespēja savlaicīgi sagatavot darbiniekus, kas viņiem vajadzīgi;
- radīt sabiedrībā pozitīvu uzņēmuma tēlu;
- šajā procesā saņemt finansējumu no ESF projekta;
- iespēja maksāt studentu motivācijas mācekļa stipendiju, nemaksājot nodokļus.

Projekts ir labs atbalsta rīks, lai sniegtu papildu finansējumu darbiniekam, kurš apmāca studentu. Tas nodrošina darba drošības instrumentus, iespēju segt studentu apdrošināšanu no projekta fondiem un iegādāties obligāto veselības pārbaudi; projekts ir arī nodrošinājis finansējumu, lai segtu ceļa izdevumus, kas studentam rodas, lai nokļūtu uzņēmumā, kur notiek mācekļa prakse

Programma NEET

Latvija jau ir uzsākusi vairākas vispārējās politikas iniciatīvas, lai samazinātu pamešanas rādītājus, piemēram, 2014. gadā uzsākto programmu “Garantija jauniešiem”, kuras mērķis ir jaunieši, kas nav nodarbināti, nav iesaistīti izglītībā vai apmācībā (NEET) vecumā no 15 līdz 29 gadiem. Ņemot vērā īpašo lauku situāciju, kas, kā šķiet, rada lielāku pamešanas līmeni, vietējām pašvaldībām un

Finansē Eiropas Savienība. Izteiktie viedokļi ir tikai autora/u viedokļi, un tie ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Eiropas Izglītības un kultūras izpildaģentūras (EACEA) viedokļus. Ne Eiropas Savienība, ne EACEA nevar būt par tām atbildīga.

tādām iniciatīvām kā Garantijas jauniešiem programma būtu jābalstās uz PI sistēmas jauninājumiem un specifiku (modulāras programmas, uz darbu balstīta mācīšanās utt.), lai motivētu un atkārtoti iesaistītu vispārējus un PI studentus, kuri ir atteikušies no darba, vienlaikus uzraugot studentu sniegumu, lai savlaicīgi identificētu apdraudētos studentus, un veiktu attiecīgus pasākumus.

VI. *Galvenās problēmas un attīstības iespējas attiecībā uz PRASMĒM*

Latvija jau ir sasniegusi lielāko daļu stratēģijas “Eiropa 2020” mērķu (nodarbinātība, priekšlaicīga mācību pārtraukšana un augstākā izglītība). Profesionālās izglītības politikas mērķis ir palielināt profesionālo izglītojamo īpatsvaru, piedāvājot viņiem labākas nākotnes darba iespējas un atjauninot mācību programmu atbilstoši darba tirgus vajadzībām.

Arodizglītībai un apmācībai (PI) ir būtiska nozīme, sagatavojot jauniešus darbam un reaģējot uz darba tirgus vajadzībām. Latvija lēš, ka pieprasījums pēc PI absolventiem līdz 2035. gadam būs lielāks nekā piedāvājums (Ekonomikas ministrija, 2018). Pēdējos gados Latvija ir veikusi vairākas reformas, lai stiprinātu savu PI sistēmu, tostarp mācību programmu reformu, izglītības standartu un kvalifikāciju izstrādi, modulāras PI programmas, skolotāju apmācību un ciešāku sadarbību ar darba devējiem, un ir sākusi izstrādāt uz darbu balstītu mācību sistēmu, kuras pamatā ir izmēģinājuma projektu rezultāti. Lai gan šīs reformas ir būtiski soļi pareizajā virzienā, PI sistēmā joprojām ir svarīgi izaicinājumi, piemēram, grūtības piesaistīt kandidātus, kā arī augsti pamešanas rādītāji (Ekonomikas ministrija, 2018. gads).

Zemāk redzamajā attēlā redzama valstu PI attīstība, kā norādīts ESAO prasmju stratēģijas ziņojumā 2019. gadā.

Opportunity 4: Strengthening vocational education and training (VET)

Boosting vocational education take-up.	Embed career/learning guidance for students and their parents in the education system.
Reducing the drop-out rates of VET students.	Establish a VET graduate tracking system to improve the tracking of drop-outs.
Improving the quality and labour market relevance of VET.	Mainstream the “Effective management for VET schools” (SO 8.5.3.) project that promotes, among other, teacher and school leader training. Continue strengthening work-based learning implementation. Develop a co-funding instrument to fund Sector Expert Councils for the medium term.

Finansē Eiropas Savienība. Izteiktie viedokļi ir tikai autora/u viedokļi, un tie ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Eiropas Izglītības un kultūras izpildaģentūras (EACEA) viedokļus. Ne Eiropas Savienība, ne EACEA nevar būt par tām atbildīga.

Avots: ESAO prasmju stratēģijas ziņojums par 2019. gadu

Prasmju nelīdzsvarotība nozīmē izmaksas indivīdiem, uzņēmumiem un ekonomikai kopumā. Tā kā darba tirgū nepieciešamās prasmes globalizācijas, digitalizācijas un demogrāfisko pārmaiņu dēļ turpina mainīties, prasmju nelīdzsvarotības samazināšana joprojām ir neatliekama politikas prioritāte. Latvijā augsti izglītotu darba ņēmēju emigrācija ir ievērojams izaicinājums, un to veicinājis prasmju trūkums. Lielākā daļa darba devēju ziņo, ka prasmju trūkums ir galvenais šķērslis ilgtermiņa ieguldījumu lēmumiem (EIB, 2017). Šis trūkums ir īpaši liels NE tikai CILMES jomās, bet arī profesijās, kas saistītas ar veselību un sociālo labklājību. To Latvijas darba ņēmēju īpatsvars, kuri nav pietiekami kvalificēti darbam, ir augsts saskaņā ar starptautiskajiem standartiem, un 18% darba ņēmēju ir nepietiekami kvalificēti (salīdzinājumā ar 12%, kuri ir pārāk kvalificēti). Depopulācija var likt darba devējiem pieņemt darbā darba ņēmējus, kuriem nav darbam nepieciešamo prasmju vai kvalifikācijas, jo viņi nevar atrast darba ņēmējus, kas to dara. Prasmju nelīdzsvarotības risināšana pēdējo gadu laikā ir bijusi galvenais izaicinājums Latvijai, un tas ir uzsvērts vairākos valsts politikas plānošanas dokumentos (Latvia2030, NDP2020, Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnes 2014. -2010. gadam).

PI reputācijas uzlabošana

Līdzdalības veicināšana profesionālajā izglītībā ir viena no problēmām, kas ieskicēta Latvijas valsts reformu programmā stratēģijas “Eiropa 2020” īstenošanai. Neatkarīgi no līdzšinējām investīcijām arodskolu modernizācijā un reformā pamatskolu absolventi dod priekšroku vispārīzglītojošai izglītībai. Tas attiecas uz nesen veiktā sabiedriskās domas apsekojuma rezultātiem (17), kas liecina, ka vispārējā izglītība ir pozitīvāka nekā PI. Turklāt PI tēls ir sašaurināts līdz plaši izplatītajam uzskatam, ka PI galvenokārt ir paredzēts studentiem ar zemāku akadēmisko sniegumu, un tas nav saistīts ar respondentu viedokli par PI lielāku ieguvumu nekā vispārējo izglītību darba pasaulē. PI darba tirgus rezultāti Latvijā tiek uztverti pretrunīgi. Tādēļ būtu jāizstrādā atgriezeniskās saites attiecībā uz PI un vairāk būtu jāizmanto profesionālās orientācijas/izglītības

potenciāls, jo īpaši augstākās izglītības līmenī, attiecībā uz informāciju par darba tirgus vajadzībām un izglītības rezultāti darba tirgū.

PI mācību programmu reforma

Ir reformēta PI mācību programma, lai nodrošinātu, ka profesionālā izglītība ir kvalitatīva un atbilstoša darba tirgus vajadzībām Latvijā. Reformas sākās 2010. gadā un ietvēra visas PI sistēmas pārveidi, pārejot no mācību programmām, kas balstītas uz mācību priekšmetiem, uz mācību rezultātiem un PI programmu modularizāciju. Turklāt Latvija ievieša nozaru kvalifikācijas ietvarus saistībā ar tās mācību programmas modernizēšanu līdz 2022. gadam.

Kvalifikācijas izstrāde

Profesionālās izglītības programmas tiek veidotas atbilstoši valsts izglītības un arodizglītības standartiem vai kvalifikācijas prasībām (ja profesijai nav standartu) un nozaru kvalifikācijas ietvariem. Jaunā modulārā pieeja profesionālās izglītības programmām (Cedefop, 2013a) ietver mācību rezultātu izmantošanu, atbilstošas mācīšanas/mācīšanās metodes un sasniegumu rādītājus.

Paredzamās prasmes

Saskaņā ar ziņojumu par darba tirgus vidēja termiņa un ilgtermiņa prognozēm (Ekonomikas ministrija, 2018c), lielākais trīs ceturkšņu darba tirgus spēka pieprasījuma kāpums līdz 2025. gadam ir gaidāms apstrādes rūpniecībā un transporta un uzglabāšanas nozarē. Gandrīz divas trešdaļas no pieauguma būs izglītībā, valsts pārvaldē un informācijas un komunikācijas pakalpojumos. Sagaidāms, ka pieprasījums samazināsies arī tradicionālajās nozarēs, piemēram, lauksaimniecībā. Rezultātā strauji pieaugs pieprasījums pēc augsti kvalificētiem speciālistiem (ar augstāko un profesionālo vidējo izglītību). Lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē, līdzīgi kā ES vidēji, nozarē nodarbināto skaits samazināsies. Nākotnē darbaspēka pieprasījums būvniecības nozarē pakāpeniski pieaugs. Straujākais darbinieku skaita pieaugums gaidāms komercpakalpojumu nozarēs. Komercpakalpojumu nozares izaugsmi galvenokārt veicinās citu

tautsaimniecības nozaru attīstība un augošais pieprasījums pēc ārpakalpojumiem. Ilgtermiņā straujākais pieprasījuma pieaugums gaidāms pakalpojumu un apstrādes rūpniecībā, kā arī tirdzniecībā un transportā.

Kvalitātes nodrošināšana

Izglītības un zinātnes ministrija ir atbildīga par politiku un stratēģijām izglītības pieejamības un kvalitātes nodrošināšanai. Kvalitāti nodrošina:

- izglītības politikas izstrāde;
- izglītības sniedzēju reģistrācija un akreditācija; (c) izglītības programmu licencēšana un akreditācija;
- izglītības procesa uzraudzība.

Tikai akreditētas pašvaldības un privātas profesionālās izglītības iestādes var pieteikties valsts finansējumam tālākizglītības, profesionālās pilnveides un profesionāli orientētām izglītības programmām. Licencēšanas vai akreditācijas procesā Valsts izglītības kvalitātes dienests pilnvaro ārējos ekspertus un nozaru NVO un darba devēju pārstāvjus izvērtēt programmu atbilstību valsts izglītības standartiem, profesiju standartiem vai profesionālās kvalifikācijas prasībām un citiem noteikumiem. Visiem ekspertiem ir īpašas zināšanas par akreditācijas procesu.

Paplašināt pieaugušo izglītības nodrošināšanu

Dalība formālajā pieaugušo izglītībā Latvijā ir zem vidējā līmeņa. Uzlabojot pieaugušo izglītības iespējas formālajā pieaugušo izglītībā, varētu palielināt kopējo līdzdalības līmeni. Tā kā iedzīvotāju novecošana un emigrācija apvienojas, lai mazinātu Latvijas tradicionālo studentu iedzīvotāju skaitu, šo iestāžu ilgtermiņa interesēs ir paplašināt savu kursu piedāvājumu pieaugušajiem. PI skolas, jo īpaši Profesionālās izglītības kompetences centri, kā arī augstākās izglītības iestādes varētu apmācīt savus darbiniekus, lai uzņemtu pieaugušos studentus, pielāgot viņu kursu piedāvājumus pieaugušo īpašajām vajadzībām, pasniegt kursus elastīgos un

modulāros formātos un aktīvi iesaistīties pieaugušo izglītojamo meklēšanā (*ESAO prasmju stratēģijas ziņojums, 2019. gads*).

Opportunity 3: Expanding the provision of adult learning

Expanding the provision of adult learning in VET, especially Vocational Education Competence Centres.	Strengthen the management and pedagogical capacity of the VET schools, in particularly Vocational Education Competence Centres to deal with adult students.
Expanding the provision of adult learning in tertiary education.	Promote a strategic role of tertiary education institutions to engage adult learners.

Profesionālā orientācija un konsultācijas

Viens no veidiem, kā uzlabot PI ieviešanu, ir izveidot efektīvu profesionālo vadību un konsultācijas. Jaunieši, viņu vecāki, skolotāji un citi starpnieki bieži vien izrāda nepietiekamu informāciju vai sliktu izpratni par dažām iespējām, jo īpaši tām, kas saistītas ar PI, un to potenciālu atbalstīt jauniešus darbā. Tā kā jaunieši ilgāk uzturas izglītībā un apmācībā, PI iespējas bieži vien netiek ņemtas vērā, neraugoties uz taustāmām nodarbinātības iespējām (Musset un Mytna Kurekova, 2018. gads)

Atsauču saraksts (tīmekļa vietnes, valstu ziņojumi, PI dalībnieki utt.)

Politikas ziņojumi:

1. OECD prasmju stratēģija Latvija pieejama <https://www.izm.gov.lv/lv/media/1366/download>
2. VET in Europe 2019, *Latvia report, available at* <https://www.cedefop.europa.eu/en/print/pdf/node/30802>

Likums un regulējums:

1. Saeima (1998). *Izglītības likums* [Izglītības likums]. Jaunākie grozījumi 20.09.2018. <http://likumi.lv/doc.php?id=50759>
2. Saeima (1999a). *Profesionālās izglītības likums* [Profesionālās izglītības likums]. Pēdējie grozījumi 22.06.2017. <http://likumi.lv/doc.php?id=20244>

Finansē Eiropas Savienība. Izteiktie viedokļi ir tikai autora/u viedokļi, un tie ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Eiropas Izglītības un kultūras izpildaģentūras (EACEA) viedokļus. Ne Eiropas Savienība, ne EACEA nevar būt par tām atbildīga.

3. Ministru kabinets (2000. g.). Noteikumi par valsts profesionālās vidējās izglītības standartu un valsts profesionālās izglītības standartu. Regula Nr. 211 (jaunākie grozījumi 19.09.2017, Nr. 564). <http://likumi.lv/doc.php?id=8533>
4. Atskaites:
5. CEDEFOP (2013). *Latvija – PI modularizācija un uz darbu balstīta mācīšanās*.
6. <http://www.cedefop.europa.eu/en/news-un-press/news/latvia-modularizacija-vet-and-work-based-learning>
7. CEDEFOP (2015). *Latvija - noteikts tiesiskais regulējums darba devēju līdzdalībai profesionālās izglītības attīstīšanā*. <http://www.cedefop.europa.eu/en/news-andpress/news/latvia-nodibinasana-tiesiskais-darba-devaju-līdzdalības-attīstīšana>
8. Cedefop (2018). *Latvija: nozares kvalifikācijas ietvarstruktūra atbalsta profesionālās izglītības attīstību*. <http://www.cedefop.europa.eu/en/news-un-press/news/latvia-sektoralistralqualifications-subsidies-support-professional-education-development>
9. Daija, Z.; Kinta, G.; Ramiņa, B. (2014). *Inovācija PI jomā: Latvija*. Cedefop ReferNe tematisko perspektīvu sērija. https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2014/2014_Innovation_in_VET_LV.pdf
10. Daija, Z.; Ramiņa, B.; Seikstule, I. (2014). *Māceklības tipa shēmas un strukturētas workbased mācību programmas: Latvija*. Cedefop ReferNet tematisko perspektīvu sērija. https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2015/ReferNet_LV_2014_WBL.pdf
11. Daija, Z.; Kinta, G.; Ramina, B. (2016). *Atbalstīt pedagogus un pasniedzējus sekmīgām reformām un profesionālās izglītības un apmācības kvalitātei: kartografēt viņu profesionālo attīstību ES – Latvijā*. Cedefop ReferNet tematisko perspektīvu sērija. http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/ReferNet_LV_TT.pdf
12. Eurostat (2016), šķēršļi dalībai izglītībā un apmācībā, [http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Obstacles_to_participation_in_education_and_training,_2011_\(%C2%B9\)_\(%25\)_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Obstacles_to_participation_in_education_and_training,_2011_(%C2%B9)_(%25)_YB16.png)
13. Cedefop (2018), *Latvija: increasing support in-young training*, <https://www.cedefop.europa.eu/en/news-and-press/news/latvia-growing-support-companytraining>
14. Musset, A. and M. Kurekova (2018. gads [50]), “Working it out: Career guidance and employer involvement”, OECD Education Working Papers, No. 175, <https://dx.doi.org/10.1787/51c9d18d-en>

Web vietas:

1. Refernet Latvia: www.refernet.lv
2. Izglītības un zinātnes ministrija: www.izm.gov.lv
3. VISC: www.visc.gov.lv
4. IKVD: www.ikvd.gov.lv
5. VIAA: www.viaa.gov.lv
6. Latvijas Amatniecības kamera: www.lak.lv
7. Latvijas Darba devēju konfederācija: www.lddk.lv
8. Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība: www.lizda.lv
9. Valsts datubāze par mācību iespējām: www.niid.lv

Finansē Eiropas Savienība. Izteiktie viedokļi ir tikai autora/u viedokļi, un tie ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Eiropas Izglītības un kultūras izpildaģentūras (EACEA) viedokļus. Ne Eiropas Savienība, ne EACEA nevar būt par tām atbildīga.

Co-funded by
the European Union

10. CSB: www.csb.gov.lv
11. Akadēmiskās informācijas centrs: www.aic.lv
12. Augstākās izglītības kvalitātes aģentūra (AIKA): <https://www.aika.lv/en>
13. Latvijas kvalifikācijas datu bāze: <https://www.latvijaskvalifikācijas.lv/en/>
14. Kultūras ministrija: www.km.gov.lv
15. Ekonomikas ministrija: www.em.gov.lv
16. Labklājības ministrija: Par www.lm.gov.lv
17. NVA: www.nva.gov.lv

Finansē Eiropas Savienība. Izteiktie viedokļi ir tikai autora/u viedokļi, un tie ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Eiropas Izglītības un kultūras izpildaģentūras (EACEA) viedokļus. Ne Eiropas Savienība, ne EACEA nevar būt par tām atbildīga.